

ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В СИСТЕМІ ПРІОРИТЕТІВ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ

Остапенко Олександр Іванович, кандидат педагогічних наук, провідний науковий співробітник лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя Інституту проблем виховання НАПН України.

Анотація. У статті розкриваються основні положення військово-патріотичного виховання учнівської молоді України в системі пріоритетів державної політики. Зміст основних положень державної політики щодо військово-патріотичного виховання учнівської молоді визначається державними законами, стандартами, концепціями та програмами які спрямовують роботу закладів освіти, органів державної влади, місцевого самоврядування, громадських організацій на забезпечення взаємодії системи освіти з усіма соціальними інститутами щодо інтенсифікації процесу військово-патріотичного виховання учнівської молоді;

Ключові слова: військово-патріотичне виховання, форми, методи, учнівська молодь, формування, активність, процес, якість, методики.

Порушення територіальної цілісності Української держави, бойові дії на сході України не залишили осторонь систему військово-патріотичного виховання учнівської молоді загальноосвітніх навчальних закладів і вимагають пошуку й дослідження ефективних форм і методів організації та проведення військово-патріотичного виховання в складних сучасних умовах. Це пов'язано з тим, що система військово-патріотичного виховання безпосередньо зв'язана з обороноздатністю держави, освітою, культурним та духовним розвитком суспільства. Віддзеркалюючи соціальний, економічний, оборонний, культурний і духовний потенціал української держави, військово-патріотичне виховання особистості виступає як особлива, історично обумовлена форма соціальної практики, яка містить ідеологічні, навчально-методичні, програмно-нормативні, теологічні та організаційно-

педагогічні складові, покликані задовольнити потребу суспільства у військово-патріотичному вихованні молоді на національних традиціях українського народу.

Необхідність дослідження проблеми військово-патріотичного виховання також зумовлена: зниженням інтересу юнаків до організації і проведення військово-патріотичних заходів у зв'язку з дією сильніших факторів (телебачення, комп'ютерні ігри тощо) й недостатньою кількістю уроків з предмета “Захист Вітчизни” та фізичної культури на тиждень; відсутністю організованої оборонно-масової та спортивної роботи за місцем проживання школярів і недоліками впровадження в загальноосвітніх навчальних закладах сучасних форм військово-патріотичного виховання молоді; відставанням наукових розробок з військово-патріотичного виховання й суспільною необхідністю їх термінового впровадження; дією негативних тенденцій щодо зниження значущості й актуальності військово-патріотичної роботи в загальноосвітніх навчальних закладах і недостатнім контролем за станом і результатами військово-патріотичної роботи в цих навчальних закладах з боку керівництва освітою; невідповідністю між кваліфікацією викладачів предмета “Захист Вітчизни” й низькою якістю військово-патріотичного виховання старшокласників, проведення масових військово-патріотичних заходів у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах.

Державний підхід до проблеми військово-патріотичного виховання визначається Концепцією національно-патріотичного виховання молоді; Концепцією фізичного виховання в системі освіти України; Концепцією патріотичного виховання учнівської молоді; Концепцією допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді; Розпорядженням Кабінету Міністрів України № 386-р від 22.04.20152 року “Про заходи з відзначення у 2015 році 70-ї річниці перемоги над нацизмом у Європі та 70-ї річниці завершення Другої світової війни”; Постановою Кабінету Міністрів України № 1718-р від 27 серпня 2010 року “Деякі питання військово-

патріотичного виховання учнів загальноосвітніх навчальних закладів”; Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти освітньої галузі “Здоров’я і фізична культура” та “Захист Вітчизни”; Програмою патріотичного виховання дітей та учнівської молоді; наказом МОНмолодьспорту № 687 від 13 червня 2012 року “Про затвердження Положення про Всеукраїнську дитячо-юнацьку військово-патріотичну гру “Сокіл” (“Джура”) (затверджено Міністерством юстиції України за № 1094 /21406 від 3.07.2012 року); Національної дитячо-юнацької військово-спортивної гри «Хортинг-Патріот» (рекомендована до її впровадження у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів Міністерством освіти і науки України, від 25 серпня 2015 року).

Приведені вище нормативні документи дозволяють: правильно сформулювати сутність і зміст поняття “військово-патріотичне виховання в процесі позакласної роботи”; визначити мотивацію учнів старших класів загальноосвітніх навчальних закладів до позакласної роботи з військово-патріотичного виховання; підвищити рухову активність, фізичну підготовленість та фізичний розвиток старшокласників у процесі проведення військово-спортивних ігор, туристських походів місцями бойової слави українського народу, занять із національної боротьби хортинг; уміло застосовувати засоби військово-патріотичного виховання в процесі проведення здорового способу життя; сформулювати в учнівській молоді уміння й навички регулярно займатися в шкільних оборонно-спортивних гуртках, секціях з національного єдиноборства хортинг та інших військово-патріотичних об’єднаннях за місцем проживання; визначити і впровадити у позакласну роботу загальноосвітніх навчальних закладів організаційно-педагогічні умови військово-патріотичного виховання; підвищити рівні військово-патріотичної вихованості молоді загальноосвітніх навчальних закладів.

Фахівці галузі військово-патріотичного виховання визначили, що на сучасному етапі розвитку теорії і практики військово-патріотичного

виховання особистості існує низка суперечностей між соціальним замовленням на формування й розвиток військово-патріотичного виховання майбутнього суб'єкта громадянського суспільства та досконалістю навчально-методичної бази його забезпечення; зростанням вимог щодо рівня професійної підготовки майбутніх викладачів предмета “Захист Вітчизни” та рівнем їхньої готовності до професійної діяльності в загальноосвітніх навчальних закладах; потребою в підвищенні ефективності функціонування системи військово-патріотичного виховання старшокласників і недосконалістю її окремих складових; можливостями педагогічного управління процесом військово-патріотичного виховання особистості та рівнем теоретичної і методичної підготовки викладачів предмета “Захист Вітчизни” з питань військово-патріотичного виховання учнів старших класів, планування та здійснення педагогічного контролю за навчально-виховним процесом і позакласною роботою загальноосвітніх навчальних закладів.

Дослідження проблеми військово-патріотичного виховання учнівської молоді загальноосвітніх навчальних закладів ґрунтується на концептуальних положеннях про те, що на зміст військово-патріотичного виховання невіддільно впливає динамічний розвиток сучасної освіти, суспільства, держави. Це вимагає нових поглядів на зміст, форми і методи військово-патріотичного виховання особистості, які мають розвиватися, змінюватися й удосконалюватися відповідно до соціальних, моральних, естетичних, фізичних, культурних і духовних потреб учнів загальноосвітніх навчальних закладів, як суб'єктів громадянського суспільства. Розвиток їхнього фізичного стану та сформованість військово-патріотичної вихованості має відповідати сучасним вимогам теорії і методики виховання й знаходитися в стані постійного руху, який сприяє формуванню всебічно розвиненої особистості з високими патріотичними й моральними якостями та фізичними здібностями, які є домінуючими в розвитку цінностей патріотизму та військово-патріотичного виховання сучасної молоді.

Зміст військово-патріотичного виховання учнівської молоді загальноосвітніх навчальних закладів має спрямовуватися на формування в неї ключових компетентностей: *соціальних* (здатність до співпраці в процесі військово-спортивних ігор, туристських походів місцями бойової слави українського народу з іншими учнями, розв'язання життєвих проблем, взаєморозуміння та взаємодопомоги, соціальної активності, формування фізичних якостей, основ здорового способу життя), *мотиваційних* (формування громадських і особистісних уявлень про престижність військово-патріотичної діяльності, високого рівня здоров'я та фізичної підготовленості, здатність до навчання, прояв творчості у застосуванні рухових дій у різних за складністю природних умовах, активності під час проведення військово-спортивних ігор, туристських походів місцями бойової слави українського народу, занять хортингом тощо) та *функціональних* (здатність до оперування знаннями про закономірності військово-патріотичного виховання, знаннями з історії козацьких єдиноборств, фізичного виховання та туризму, розвиток морально-вольових і фізичних якостей, рухових здібностей, військово-прикладних умінь і відповідно до вікових особливостей учнів, засвоєння термінологічних та методичних компетентностей), які віддзеркалюють ієрархію вимог до військово-патріотичного та фізичного виховання старшокласників у процесі позакласної роботи, що поступово розширюється і вдосконалюється.

Військово-патріотичного виховання учнівської молоді загальноосвітніх навчальних закладів має бути таким, щоб у ньому прищеплювалися інноваційні методики, спрямовані на виховання в школярів мотивів, потреб і звичок підвищення військово-прикладних умінь і навичок та фізичної підготовленості під час занять у школі, спортивних секціях із хортингу, домашніх умовах і в туристських колективах. Цей підхід буде сприяти формуванню в учнів загальноосвітніх навчальних закладів позитивної мотивації до військово-патріотичного виховання в процесі позакласної роботи, проведення військово-спортивних ігор типу національної дитячо-

юнацької військово-спортивної гри „Хортинг–Патріот“, Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри „Сокіл“ („Джура“) та походів місцями бойової слави українського народу. Це значно підвищить їхню рухову активність і загальну фізичну підготовленість, яка допоможе успішно складати навчальні нормативи з предмета “Захист Вітчизни” й правильно оцінювати стан підготовки старшокласників загальноосвітніх навчальних закладів до участі в позакласних заходах з військово-патріотичного виховання.

Розробляючи навчально-методичне забезпечення роботи з військово-патріотичного виховання учнів старших класів у процесі туристської, пошукової та ігрової діяльності, слід звернути увагу на вивчення їхнього функціонального стану. Це необхідно для того, щоб знати, який обсяг денного та тижневого навантаження (в тому числі й фізичного) призводить до систематичного накопичення в учнів фізичної втоми, яка негативно впливає на загальний стан здоров'я, фізичний розвиток та рухову підготовленість. Це дозволить правильно вирішувати питання відновлення їхньої розумової і фізичної працездатності, зміцнення здоров'я, вдосконалення фізичного розвитку та підвищення рухової активності. Їх розв'язання можливе за умов упровадження в загальноосвітніх навчальних закладів нових форм і методів військово-патріотичного та фізичного виховання особистості. Цьому сприятиме розвиток у державі мережі шкіл сприяння розвитку козацьких традицій, бойового єдинокорства хортинг і впровадження в загальноосвітніх навчальних закладах рухливих перерв, фізкультурних хвилинок, які вважаються розвантажувальними.

Великого значення має надаватися військово-патріотичному вихованню в процесі пошукової роботи, яка, будучи ефективною формою організації активного відпочинку учнів, проводиться на добровільних засадах. Її зміст визначається програмою загальноосвітнього навчального закладу з урахування його матеріально-спортивної бази та умов проведення запланованих туристських походів місцями бойової слави українського

народу. Виховна робота має організовуватися на основі активності учнів старших класів, які об'єднуються у фізкультурні колективи (секції з хортингу, фізкультурні гуртки, туристські групи), діяльність яких спрямовується і контролюється дирекцією школи, викладачем предмета “Захист Вітчизни”, учителем фізичної культури, керівником туристської секції, організатором військово-спортивних ігор та іншими членами педагогічного колективу. Педагогічне керівництво військово-патріотичним вихованням має здійснюватися на основі консультативно-рекомендаційного характеру, що стимулює творчу ініціативу учнівської молоді в організації та проведенні різних форм цієї роботи в старших класах.

Військово-патріотичне виховання в загальноосвітніх школах, доповнюючи нові навчальні програми з фізичної культури, козацьких єдиноборств, Національного виду спорту України – хортинг, військово-спортивних ігор має спрямовуватися на вирішення таких взаємопов'язаних завдань: зміцнення здоров'я, загартування організму, підвищення працездатності учнівської молоді; розвиток і корекцію їх фізичних і рухових можливостей; удосконалення життєво важливих умінь і навичок, способів регуляції рухів, застосування їх у різних за складністю природних умовах; формування ціннісних орієнтацій на здоровий спосіб життя та культуру здоров'я; оволодіння основами особистісного фізичного виховання, яке передбачає формування потреби займатися фізичними вправами, вмінь і навичок здійснювати рухову, фізкультурно-оздоровчу, туристську та ігрову діяльність; формування морально-вольових рис характеру; виховання в учнів потреби в систематичних заняттях військово-спортивними іграми, козацькими єдиноборствами, прагнення до фізичного вдосконалення, готовності до майбутньої професійної діяльності, військової служби в Збройних Силах України та поліції.

Таким чином, у зв'язку з розбудовою незалежної Української держави і її Збройних Сил за новими принципами, викладеними у Законах “Про оборону України” і “Про Збройні Сили України”, виникла нагальна потреба в

розробці нової системи військово-патріотичного виховання допризовної молоді. Це потребує нового підходу й до визначення сутності, змісту й завдань військово-патріотичного виховання. У Концепції допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді його завданнями є: формування почуття патріотизму, любові до свого народу, його історії, культурних та історичних цінностей; виховання громадянських почуттів і свідомості, поваги до Конституції і законів України, соціальної активності та відповідальності за доручені державні та громадські справи; формування здібностей до аналізу зовнішньої та внутрішньополітичної обстановки, вміння на цій основі самостійно адекватно оцінювати події й підтримувати належну обороноздатність країни; формування прагнення до оволодіння військовими знаннями, досягнення відповідного рівня фізичної підготовки та витривалості; підвищення престижу військової служби, військової професійної орієнтації молоді, формування й розвиток мотивації, спрямованої на виховання патріотичних почуттів, підготовку до захисту Української держави й служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях у складних сучасних умовах.

Военно-патриотическое воспитание в системе приоритетов государственной политики

Остапенко Александр Иванович, кандидат педагогических наук, ведущий научный сотрудник лаборатории физического развития и здорового образа жизни Института проблем воспитания НАПН Украины.

Аннотация. В статье раскрываются основные положения военно-патриотического воспитания учащейся молодежи Украины в системе приоритетов государственной политики. Содержание основных положений государственной политики в отношении военно-патриотического воспитания учащейся молодежи определяется государственными законами, стандартами, концепциями и программами которые направляют работу учреждений образования, органов государственной власти, местного самоуправления, общественных организаций на обеспечение взаимодействия системы образования со всеми социальными институтами по интенсификации процесса военно-патриотического воспитания ученической молодежи;

Ключевые слова: военно-патриотическое воспитание, формы, методы, учащаяся молодежь, формирование, активность, процесс, качество, методики.

Література

1. Білоцерківець І.П. Національні традиції військово-патриотичного виховання учнівської молоді України / І. Білоцерківець // Матеріали науково-практичного семінару, присвяченого Першому чемпіонату України з поліцейського хортингу / [ред. рада: Бех І. Д. (голова) та ін.]. – К.: Паливода А. В., 2015. – С. 5–8;
2. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 23 листоп. 2011 р. № 1392 // Урядовий кур'єр : газ. Центр. органів Виконав. Влади України. – 2012. – № 19. – С. 9–16.
3. Державний стандарт початкової загальної середньої освіти // Інформаційний збірник МОН України.– 2011. – № 14, 15. – 48 с.
4. Діхтяренко З.М. Виховання патріотизму у молодших школярів (на прикладі хортингу) / З. Діхтяренко // Проблеми освіти: наук.-метод. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. – К., 2015. – № 83. – Ч. 1. – С. 8–12;
5. Зубалій М. Д. Класифікації методів військово-патриотичного виховання допризовної молоді / М. Д. Зубалій // Фізичне виховання в рідній школі. – 2015. – № 3. – С. 36–39;
6. Івашковський В.В. Концепція військово-патриотичного виховання молоді України в Товаристві Сприяння Обороні України / В. Івашковський // Теорія і методика хортингу: зб. наук. праць / [ред. рада: Бех І. Д. (голова) та ін.]. – К.: Паливода А. В., 2015. – Вип. 3. – С. 22–38 (1,0).
7. Остапенко О.І. Методичні рекомендації щодо вивчення предмета «Захист Вітчизни» в 2015/2016 навчальному році / О.І. Остапенко, М.Д. Зубалій // Фізичне виховання в рідній школі. – 2015. – № 6. – С. 32–39 (0,8)

8. Остапенко О.І. Концепція військово-патріотичного виховання в системі освіти України / Олександр Остапенко, Микола Зубалій // Вища школа. – 2015. – № 4–5. – С. 118–126;
9. Остапенко О.І. Концепція загальнодержавної Програми військово-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді України / О. Остапенко, М. Зубалій // Початкова школа. – 2015. – № 9. – С. 18–20;
10. Тимчик М.В. Форми і методи патріотичного виховання старших підлітків у процесі спортивно-ігрової діяльності / М.В. Тимчик // Обрії. Науково-педагогічний журнал. – 2013. – №2(37). – С. 48–51;